

'รักธรรม เพื่อรักไทย' ธรรมทัศน์ของ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

มติชน
มติครู

teachervoice@matichon.co.th

หากกล่าวโดยสรุป คุณูปการสำคัญของ **สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)** ก็คือ ท่านได้นำเสนอหลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาชีวิต และเชื่อมโยงหลักพุทธธรรมกับการพัฒนาสังคมในโลกยุคใหม่ โดยรู้แตกฉานในรากฐานอารยธรรม และก้าวทันความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เนื่องในโอกาสเจริญอายุวัฒนมงคลครบ 81 ปี "สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์" ในวันที่ 12 มกราคม ผู้เขียนจึงใคร่นำเสนอข้อธรรมชวนคิด และพิจารณาตระหนักของท่านเกี่ยวกับการพัฒนา และฟื้นฟูสังคมไทยให้ก้าวไปสู่ความเจริญยั่งยืน

เจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราชได้แสดงให้เห็นว่า ในปัจจุบันนี้ มนุษย์จะต้องพัฒนาปัญญาให้มองทะลุสถานการณ์เฉพาะหน้า และกรอบความคิดแห่งการแข่งขันในยุคโลกาภิวัตน์นี้ออกไป จึงจะเห็นความจริงแท้ของโลก และชีวิต กับทั้งจุดหมายอันยั่งยืนถาวรที่มนุษย์ทุกยุคทุกสมัยต้องการ คือ ชีวิตที่ดีงาม สังคมที่มีสันติสุข และโลกที่น่าอยู่อาศัย มิใช่เพียงแค่การมีวิถีชีวิตที่เพียงสนองจุด

หมายแห่งความสำเร็จในการอบความคิดของการเอาชนะในระบบการแข่งขัน

เมื่อมองถึงพัฒนาการของสังคมไทย ท่านเห็นว่า สังคมไทยมีภูมิหลังที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางวัตถุเป็นพื้นฐานมาแต่เดิม ดังคำกล่าวที่ว่า "ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว" ภาวะดังกล่าว ไม่เป็นเหตุบีบบังคับให้ต้องระแวงแย่งชิงกันมาก แต่สามารถเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กัน คนไทยจึงมีลักษณะที่เด่นชัด คือ ชอบสนุก และชอบทำบุญ ซึ่งนับเป็นความวิเศษอย่างหนึ่งของวัฒนธรรมไทย ที่สามารถบูรณาการความสนุกกับบุญเข้าด้วยกัน ดังปรากฏในประเพณีต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นงานบวชนาค งานแต่งงาน งานวันสงกรานต์ เป็นต้น

เมื่อสังคมไทยได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาประเทศ โดยมุ่งการพัฒนาที่เน้นวัตถุตามแบบอย่างตะวันตก ที่มีอเมริกาเป็นแบบอย่างสำคัญ ทำให้สังคมไทยมีปัญหามากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ เพราะสังคมไทยไม่ได้มีภูมิหลังและรากฐานทางสังคมอุตสาหกรรม และไม่มีวัฒนธรรมอุตสาหกรรมแบบอเมริกา หรือตะวันตก หากแต่สังคมไทยเป็นสังคมที่รับเอาแบบอย่างความเจริญของสังคมตะวันตก ก้าวทันตอนมาเป็นสังคมบริโภคนิยม

สังคมไทยได้ตั้งความหวังว่า จะพัฒนาตัวให้เป็นสังคมอุตสาหกรรม แต่แล้วก็ก้าวข้ามขั้นตอนของอุตสาหกรรมนั้นไปเสีย คือแทนที่จะมีวิถีชีวิตแบบนัก

ผลิตของสังคมอุตสาหกรรม เลยเกิดไปใช้วิถีชีวิตแบบสังคมบริโภคนิยม ทั้งคนกรุง คนเมือง และคนที่เข้ามาสอนง

ลัทธิบริโภคนิยมในเมืองกรุงนั้น เหมือนกับสมคบกันซ้ำเติมสังคมของตนให้เสื่อมโทรม เละเทาะ และอ่อนแอหนักลงไป

ภาวะในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ก็หมดไป พื้นฐานทางวัฒนธรรมของตนก็มาถึงขั้นขาดตอน วัฒนธรรมข้างนอกที่ตนชื่นชม คอยรับคอบตามก็มองเห็นแค่เปลือกผิว เข้าไม่ถึงเนื้อตัวที่เป็นทุนรากเหง้าแห่งสังคมของเขา จนมีสภาพที่เรียกว่า “ทันสมัยแต่ไม่พัฒนา- modernization without development” ซึ่งมีความหมายว่า ประเทศไทยมีความทันสมัยจริง แต่ไม่ได้พัฒนา “เพราะประเทศไทยอาจจะมีความเจริญรุ่งเรืองในภายนอก ในทางวัตถุ มีตึกถาวรวัตถุ ถนนหนทางมากมาย มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีระบบเศรษฐกิจแบบตะวันตกอะไรต่างๆ แต่ในแง่เนื้อหาแล้ว ไม่มีการพัฒนาเลย”

การพัฒนาสังคมไทยจึงจะต้องปลูกฝัง และพัฒนาวัฒนธรรมแห่งปัญญา คือวัฒนธรรมแห่งความรู้ วัฒนธรรมแห่งการสืบค้นหาความจริง หรือที่เรียกว่า “รักธรรม” หรือฉันทะในธรรม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่จะนำไปสู่

การแก้ปัญหา เปลี่ยนสถานการณ์แห่งการตกเป็นเหยื่อ ข้อมูลข่าวสาร ไปสู่การเลือกปฏิบัติ และเลือกใช้ข้อมูลข่าวสารเพื่อการสร้างสรรค์ และนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาปัญญา

สังคมไทยจึงต้องสร้างคนไทยให้รักธรรม (ธรรมฉันทะ) หรือมีวัฒนธรรมแห่งความรู้ สู้สิ่งยากขึ้นมาเพื่อพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าต่อไป โดยการสร้างจิตใจของนักผลิต และนักสร้างสรรค์ขึ้นมา

นั่นก็คือการสร้างคนไทยให้มีจิตใจวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ อันเป็นลักษณะของความรู้ รักความจริง ชอบเหตุผลนิยมปัญญา ชอบค้นคว้า แสวงหา สืบสาว ตรวจสอบ และการทดลองจนค้นพบความจริง และจิตใจของนักเทคโนโลยีที่ใฝ่สร้างสรรค์ และจิตใจแห่งนักอุตสาหกรรมที่เพียรบากบั่นสู้สิ่งยาก

ในขณะเดียวกัน คนไทยยังจะต้อง “รักธรรม” คือมีวัฒนธรรมแห่งการมองกว้าง คิดไกล และใฝ่รู้ นั่นก็คือ คนไทยจะต้องไม่มองเห็นเฉพาะประโยชน์ของตัวเอง ของพวกพ้อง หรือมองเห็นเฉพาะประโยชน์เฉพาะหน้าเท่านั้น แต่จะต้องมองให้กว้างออกไปในสังคม โลก

และธรรมชาติ ซึ่งมีได้จำกัดขอบเขตอยู่กับเพียงสังคมใดสังคมหนึ่ง และจะต้องมองในลักษณะของการสร้างสรรค์วัฒนธรรมอีกด้วย นั่นคือ การที่จะสร้างสรรค์ได้จะต้องมีความใฝ่รู้ในสิ่งต่างๆ อยู่เสมอ

การที่คนไทยจะสามารถพัฒนาวัฒนธรรมต่างๆ ดังกล่าวมานั้น เจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช ได้นำเสนอ “วัฒนธรรมพุทธ” หรือ “วัฒนธรรมพุทธศาสตร์” เป็นตัวแบบในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่ เพื่อเป็นการรื้อฟื้นวัฒนธรรมแบบพุทธขึ้นมา หรือเป็นการปรับปรุงวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมอุตสาหกรรม ที่กำลังครอบงำโลกอยู่ในปัจจุบันนี้

ทั้งนี้ ท่านเห็นว่าวัฒนธรรมที่ผ่านมาของมนุษยชาติ นั้น ล้วนมีข้อบกพร่องด้วยกันทั้งสิ้น รวมทั้ง วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์เองด้วย ที่แม้เป็นวัฒนธรรมแห่งความรู้ และต้องทำก็จริง แต่คับแคบ และเสียดุลเป็นอย่างยิ่ง เพราะมองความจริงเพียงด้านเดียว คือ ธรรมชาติภายนอก และเฉพาะทางด้านวัตถุเท่านั้น ในขณะที่วัฒนธรรมแบบพุทธนั้น นอกจากเป็นวัฒนธรรมแห่งการที่ใฝ่รู้ และต้องทำตามเหตุปัจจัยต่างๆ แล้ว ยังเป็นวัฒนธรรมแห่งการพัฒนามนุษย์อย่างครอบคลุมรอบด้านอีกด้วย

“วัฒนธรรมพุทธศาสนา มีลักษณะที่สำคัญ คือ ก) เป็นวัฒนธรรมแห่งการที่ใฝ่รู้ คือ ต้องรู้องค์ประกอบของสิ่งต่างๆ ที่ต้องเข้าถึงเหตุปัจจัยของสิ่งทั้งหลาย ข) เป็นวัฒนธรรมแห่งการที่ต้องทำ เพราะพระพุทธศาสนาสอนว่า มนุษย์จะต้องพึ่งตนและทำตนให้เป็น ที่พึ่งได้ การที่มนุษย์จะพึ่งตนได้ต้องทำได้ด้วยตนเอง ต้องมีความเพียร (ดังนั้น) วัฒนธรรมพุทธศาสนา (จึง) เป็นวัฒนธรรมแห่งความรู้และสู้สิ่งยากอย่างมั่นคง เราจำเป็นต้องเน้นวัฒนธรรมพุทธ เพราะอะไร เพราะว่ามันเป็นอีกก้าวหนึ่งจากวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมอุตสาหกรรม วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ยังไม่พอ เพราะอะไร เพราะแม้ว่าวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์จะสร้างความใฝ่รู้ มีนิสัยแห่งความคิดมีเหตุผล และวัฒนธรรมอุตสาหกรรมจะช่วยให้สู้สิ่งยากก็จริง แต่เรื่องหนึ่งที่วิทยาศาสตร์ไม่เคยพูดถึง คือ การพัฒนาคน วัฒนธรรมพุทธนั้น ถือการพัฒนาคนเป็นหัวใจหรือเป็นแกนกลางของทุกอย่าง”

การพัฒนา และรักษาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรม ภาวะทางจิตใจ และวิถีชีวิตของสังคมไทยให้มีลักษณะแบบเดิมคือ ในน้ำมีปลา ในนามี

ข่าว มีความพร้อมทางเศรษฐกิจ ผู้คนมีความเอื้อเฟื้อ
เพื่อแผ่แก่กันและกัน ดังที่เคยแสดงออกในงานเทศกาล
และงานประเพณีสังคมไทยด้วยคำว่าสนุก และบุญ จะ
สำเร็จได้ก็ด้วยการที่คนไทยมีความ "รักธรรม" นั่นคือ
ต้องมีวัฒนธรรมแห่งการแสวงหาความรู้ และสร้างสรรค์
ปัญญาดังกล่าวมา

เมื่อทำได้ดังนี้ คนไทยก็ไม่เพียงแต่จะ "รัก" หรือ
รักษาสังคมไทยได้เท่านั้น หากแต่จะยังสามารถรักษา
สังคมโลกได้ทั้งหมดอีกด้วย ดังเจ้าประคุณสมเด็จพระได้
กล่าวไว้ว่า "สังคมใด คนมีหลัก รู้จักใช้ข่าวสารข้อมูล
ให้เป็นสื่อสู่การพัฒนาคุณค่าของชีวิต เป็นฐานแห่ง
การสร้างสรรค์และเป็นปัจจัยแห่งความเจริญปัญญา
โดยรู้จักบริหารข่าวสารข้อมูล สามารถสร้างความรู้
(knowledge) และสรรค์ปัญญา (wisdom) ขึ้นได้
สังคมนั้น จึงจะนำชีวิตและโลกไปสู่สันติสุข และ
อารยธรรมได้จริง"

ผศ.ธนาภณ สมหวัง

สำนักวิชาศึกษาทั่วไป ม.ศรีปทุม